

TANULMÁNYOK

Az internet-hozzáférés korlátozásának gyakorlata az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt

GOSZTONYI GERGELY*

1. Bevezetés

Általánosan elfogadott, hogy az internet számos módon hat az életünkre, és nemcsak elképesztő mennyiségű információhoz biztosít azonnali hozzáférést, hanem átalakította az államról, a gazdaságról és az oktatásról alkotott fogalmainkat, valamint kihatott emberi kapcsolatainkra és napjaink világával kapcsolatos szorongásainkra is.

„Az internet által megnyitott kommunikációs lehetőségek tárháza közül én a közösségi média kialakulását emelném ki, valamint azt, ahogyan összetett módon a mindennapi életünk részévé vált. A közösségi média megváltoztatta a személyes terünket, a szeretteinkkel, barátainkkal és szexuális partnereinkkel folytatott interakcióinkat, továbbá szükségessé tette, hogy újragondoljuk az olyan alapvető napi folyamatokat is, mint a tanulás vagy a bevásárlás. Emellett az üzleti *start-up*ok kultúrájának és az elektronikus kereskedelemnek megágyazva hatást gyakorolt a gazdaságra, továbbá új utakat nyitott a széles bázisú politikai mozgalmak kialakítására.”¹

Az internet számos jogi kérdést is felvetett a médiajog, a biztonság, a „*big data*”, az álhírek, az adatvédelem és az emberi jogok terén. Hogyan érezhetik magukat védve az emberek az internet jelentette veszélyekkel szemben az online térben? Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a *Cengiz és mások kontra Törökország* ügyben a következő megállapítással élt: „Mára az internet vált az elsődleges eszközzé, amelyen keresztül a személyek az információk és ötletek fogadásához és átadásához fűződő szabadságukat gyakorolják.”² És valóban, az internet nemcsak az elsődleges kommunikációs eszközünké vált, hanem olyan platformmá is, ahol – legalábbis első ránézésre úgy tűnt – valósággá válhatnak a XIX. századi angol filozófus és közgazdász, John Stuart Mill által a *Szabadságról*³ című könyvében felvetett gondolatok. Mill ugyanis – ahogy Frivaldszky János rámutatott – úgy vélte, hogy

* Egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. E-mail: gosztonyi@ajk.elte.hu.

¹ Zaryn DENTZEL: How the Internet Has Changed Everyday Life. In: Manuel CASTELLS et alii (szerk.): *Change: 19 Key Essays on How Internet Is Changing our Lives*. Madrid, Turner, 2014.

² *Cengiz and Others v. Turkey*, no. 48226/10 és 14027/11, 2015. december 1-jei ítélet, 49.

³ John S. MILL: *A szabadságról*. Budapest, Századvég, 1994 [1859]; Jill GORDON: John Stuart Mill and the „Marketplace of Ideas”. 23(2) *Social Theory and Practice* (1997) 235–249.

„társadalmilag káros a tévesnek vagy hamisnak tűnő véleményeket betiltani, egyrészt azért, mert lehet, hogy mégis igazak és helyesek, ahogy arra a történelemből eklatáns példák kínálkoznak, másrészt, mert ha tévesek is, akkor is jót tesz a helyes vagy annak tartott tan számára az, ha vitában megvédvé edzik az azt alátámasztó érveket a helytelen tanokéival szemben. Továbbá a helytelen tanokban is lehetnek részgazságok, amelyek hozzájárulhatnak a – milli értelemben vett – társadalmi igazságkereséshez.”⁴

Ismét az EJEB-et idézve: „az internet fontos szerepet játszik a nyilvánosság hírekhez való hozzáféréseinek és általánosságban az információk terjesztésének előmozdításában. Az interneten a felhasználók által generált kifejező jellegű tevékenységek példa nélküli platformot jelentenek a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlására.”⁵

Azonban ez a nagyszerű és becsületes elképzelés a valóságban másként alakult: egyre jobban látni, hogy ezen új médiummal kapcsolatban milyen újfajta kihívásokkal kell szembenéznünk még a demokratikus berendezkedésű államoknak is. Nils Muižnieks, az Európa Tanács akkor hivatalban lévő emberi jogi biztosa azt írta 2017-ben: „az internet – állam általi, cenzurális jellegű⁶ – korlátozása elterjedt jelenség az Európa Tanács tagállamainak körében.”⁷

Ahhoz, hogy az egyre nagyobb mennyiségű adatforgalom optimálisan legyen kezelhető az internetes hálózatokon, óhatatlanul szükséges a forgalom valamiféle menedzselése.⁸ Az adatforgalom szinte elképzelhetetlen exponenciális növekedésére egy példa: „2012-ben 20 (!) tipikus – széles sávú internettel ellátott – háztartás több információ-forgalmat generál, mint amennyi 2008-ban az egész interneten átfolyt.”⁹ Az internet korlátozása alatt a szakirodalom többféle megoldást említ: tartozhatnak ide jogszerű és jogellenes esetek is. A legegyszerűbb eset, amikor egyszerű forgalomkezelési vagy hálózatbiztonsági okból történik a korlátozás, ez természetesen – főszabály szerint – jogszerű. Ugyanakkor léteznek olyan beavatkozások is, amelyek megítélése már nem ennyire egyértelmű. Azok az esetek, amikor a magánpiaci cégek korlátoznak bizonyos tartalmakhoz való hozzáférést, főszabály szerint – az internetes forgalom egyenlő és megkülönböztetéstől mentes kezeléséről szóló Európai Uniói rendelet¹⁰ alapján (hálózatsemlegesség) – jogellenesek, ám létezhetnek jogszerű esetek is. Jelen tanulmány szempontjából a vizsgálat tár-

⁴ FRIVALDSZKY János: A politikai véleménynyilvánítás szükségessége, joga és felelőssége a közjó és a jó kormányzás szemszögéből. *In Medias Res*, 2016/2. 300.

⁵ *Cengiz* (2. lj.) 52.

⁶ Értelmező beszűrés a szerző által.

⁷ Council of Europe. Arbitrary Internet blocking jeopardises freedom of expression. Commissioner for Human Rights (2018), <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/arbitrary-internet-blocking-jeopardises-freedom-of-expression>.

⁸ Purna Chandra SETHI – Prafulla BEHERA: Network Traffic Management using Dynamic Bandwidth on Demand. *International Journal of Computer Science and Information Security*, 2017/15., 369–375.

⁹ HÁMORI Balázs: A Barnaby Rich-szindróma a XXI. században. A figyelem, mint szűkös jószág. *Közgazdaság*, 2015/3. 133.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2120 rendelete (2015. november 25.) a nyílt internet-hozzáférés megteremtéséhez szükséges intézkedések meghozataláról, továbbá az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról szóló 2002/22/EK irányelv és az Unión belüli nyilvános mobilhírközlő hálózatok közötti barangolásról (roaming) szóló 531/2012/EU rendelet módosításáról, OJ L 310, 2015. 11. 26., 1–18.

gyát nem e fentiek, hanem a harmadik csoport, az állam általi korlátozások jelentik. E területnek is két részét lehet azonosítani: egyrészt amikor az állam (bíróság vagy jogszabály általi) kötelezésére az internethozzáférés-szolgáltatók korlátoznak bizonyos tartalmakat, másrészt amikor az államok a saját hatalmuk fenntartása érdekében – cenzurális jelleggel – korlátozzák vagy teszik elérhetetlenné az internet-hozzáférést bizonyos szolgáltatásokhoz, vagy akár teljesen alternatív szolgáltatási portfóliót építenek ki. Bár természetesen a jogellenes (terrorista, gyermekpornográfiaival, gyűlöletbeszéddel stb. kapcsolatos) tartalmak eltávolítása egy jól működő társadalom immanens érdeke,¹¹ a jogszerű tartalmak állam általi eltávolítása vagy azok elérésének megakadályozása problematikus lehet.

Kiegészítésképpen – a kérdés komplexitását érzékeltetve – meg kell jegyezni, hogy internet-hozzáférés nélkül bármely társadalom marginalizált csoportjainak helyzete tovább romlik, és ez a kevésbé fejlett államokra is érvényes. „Az internet kulcsfontosságú eszköze annak, hogy egy csoport információhoz jusson, érvényesíthesse a jogait, és helyzete javítása érdekében részt vehessen a szociális, gazdasági és politikai változásokat érintő nyilvános vitákban.”¹² A világ államai (és az egyes államokban élő különböző csoportok) közötti digitális szakadék kezelése sokat vitatott kérdés, és a világ vezetőinek figyelmét is felkeltette – példaként szolgál erre a 2003. évi Genfi Információs Társadalmi Világ-csúcstalálkozón elfogadott cselekvési terv, valamint a 2005. évi Nemzetközi Távközlési Unió Fórumán elfogadott „Connect the World” terv.

Az elmúlt négy évben a 2017-es Muižnieks-nyilatkozathoz képest az állam által elvégzett vagy elrendelt internetkorlátozások helyzete érzékelhetően tovább romlott, ezért érdemes megvizsgálni, milyen mértékben élvezhető az internetelés szabadsága az információk és az ötletek fogadásának és átadásának eszközöként. Azzal is érdemes továbbá foglalkoznunk, hogy az ellenállásnak milyen jogi útjai léteznek ezzel az egyre gyakoribb jelenséggel szemben, azaz hogy egyes államok blokkolják a saját polgáraik információhoz való hozzáférését.

2. A történeti és a technikai háttér áttekintése

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Emberi Jogi Tanácsa 2011-es éves jelentésében a külön megbízott a véleménynyilvánítási és önkifejezési szabadság előmozdításáról és védelméről beszélt:

„néhány mód, ahogyan az államok egyre inkább cenzúrázzák az online információkat: a tartalmak önkényes blokkolása vagy szűrése, a jogos véleménynyilvánítás kriminalizációja, a közvetítő felelősségének megállapítása, a felhasználók lekapcsolása az internetről, többek között a szellemi tulajdonjogi törvények alapján, kibertámadások, valamint a magánélethez való jog és az adatok elégtelen védelme.”¹³

¹¹ A kérdéstről bővebben: TATÁR Artila: A tárhelyszolgáltatók körében felmerülő felelősségi kérdésekről. *Infokommunikáció és Jog*, 2019. június. 8–13.

¹² UNHRC: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. UN Doc A/HRC/17/27 (2011), 62.

¹³ Uo., Összefoglaló.

A jelentés az államok által alkalmazott, a tartalmak végfelhasználóhoz való eljutását megakadályozni hivatott különböző intézkedéseket és kísérleteket említi, így többek között az alábbiakat:

- felhasználók hozzáféréseinek megtagadása bizonyos weboldalakhoz, IP-címekhez, valamint tartománynév-kiterjesztésekhez;
- weboldalak eltávolítása a gazdaszerverről;
- szűrőtechnológiák használata a meghatározott kulcskifejezéseket tartalmazó oldalak kizárására, illetve meghatározott tartalmak betöltésének megakadályozására.

Talán a legégetőbb kérdés, hogy milyen valóság rejtőzik a bizonyos országok által felhúzott „internetes Patyomkin-falvak” mögött. A 2019-es internetleállításokról szóló #KeepItOn jelentés¹⁴ aggodalomra ad okot. „2019 nehéz év volt Bolívia, Malawi, India, Szudán és más országok számára is, mind az online, mind az offline térben. A #KeepItOn koalíció 2019-ben a leállítások számának növekedését rögzítette,¹⁵ valamint a fenntartott és hosszabb ideig tartó, továbbá célzott internetleállítások felé mutató trendet dokumentált.”¹⁶ Világszerte legalább 213 dokumentált leállítás történt 2009-ben, és az érintett országok száma a 2018-as 25-ről 33-ra nőtt. Ez a szám a világ országainak 17%-át jelenti,¹⁷ így felmerül a kérdés: hány olyan ország van a világon, amelyről 2020-ban elmondható volt, hogy kormánya alkalmazta már ezt az intézkedést. A lista elején áll három ország India, Venezuela és Jemen, de nemcsak autoriter rezsimek és átálláson keresztülmenő országok korlátozták az internetet: 2019-ben Európa-szerte legalább öt internetleállítás történt.¹⁸ Érdeemes észben tartani, hogy a fent említett leállítások nemcsak rövid ideig tartottak: a 213 dokumentált eset 16%-a hét napnál tovább tartott.

Még akkor is, amikor egy állam nem volt képes arra, hogy saját földrajzi határain belül leállítsa az internetet, elérte nagyjából ugyanezt, csak más eszközökkel. Az egyik módszer a sáv szélesség korlátozása, amely hatékonyan lassítja az internetes forgalmat, míg más módszerek kizárólag a közösségimédia-oldalakat célozták, azonban mindkét módszer megzavarja az információ szabad áramlását. A leállítások, illetve lelassítások tényleges számát szinte lehetetlen pontosan meghatározni. A jelen tanulmányban tárgyalt kormányzatok 2019-ben 116 leállítást¹⁹ ismertek el,²⁰ ami a megfigyelt 213-nak mindössze 54%-a. A kormányzatok bevallott jogi céljai közé tartoztak „az álhírek, a gyűlöletbeszéd, valamint az erőszakra ösztönző tartalmak elleni küzdelem, a közbiztonság, a nemzetbiztonság, a harmadik felek tevékenységei és az iskolai

¹⁴ AccessNow: Targeted, Cut off, and Left in the Dark (2020), <https://www.accessnow.org/cms/assets/uploads/2020/02/KeepItOn-2019-report-1.pdf>.

¹⁵ Itt érdemes megemlíteni, hogy a dokumentum a leállítások széles körét monitorozza, így idetartoznak mind a mobilhálózatok, mind az internethálózatok – akár teljes, akár részleges – blokkolásával kapcsolatos esetek. A dokumentum így az IP-címek blokkolásával járó kérdéseket és a forgalomnak csupán a lassításával járó kormányzati lépéseket is a kérdéses esetek közé számítja.

¹⁶ Uo., 1.

¹⁷ Worldometer: How Many Countries Are There in the World? (2020), <https://www.worldometers.info/geography/how-many-countries-are-there-in-the-world>.

¹⁸ AccessNow i. m. (14. lj.) 3.

¹⁹ AccessNow i. m. (14. lj.) 12.

²⁰ Ez még mindig növekedést jelent a 2018-ban rögzített 81-hez képest.

vizsgák”²¹ Az államok a műszaki problémák növekvő számát is felhozták kifogásként, habár a megfigyelők és a kritikusok ezt az állítást vitatják, és úgy hiszik, a valódi okok máshol keresendők: főként a tiltakozásokkal, az erőszakkal, a választásokkal és a politikai instabilitással kapcsolatosak. A jelentés szerint úgy tűnik, hogy kivételes körülmények (pl. választások, katonai cselekmények, vallási ünnepek, kormánytisztviselők látogatásai) esetén az államok hajlamosak rendkívüli (nem szabályos) intézkedéseket alkalmazni a vélt vagy valós problémák nyílt kritizálásának megakadályozására. A némileg bürokratikusnak hangzó megelőző óvintézkedéseket „az indiai kormány szinte minden esetben a háborús cselekményekkel járó helyzetekben (mint pl. a jammui és kasmíri helyzet) megvalósuló internetleállítások indoklására használja fel”²²

3. Mérföldkőnek számító esetek az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt

Az emberi jogok európai egyezményének (EJEE) 10. cikke értelmében „mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson.” A 10. cikk ezután kimondja azt is, hogy ez a jog alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankciónak vehető alá, de azoknak meg kell felelni az EJEB háromelemű tesztjének. Ez azt jelenti, hogy a megtámadott intézkedések nem lehetnek önkényesek: a beavatkozásnak „(a) alkalmasnak kell lennie az elérni kívánt jogszerű célok megvalósítására (megfelelőség vagy jogszerűség), (b) a lehető legkisebb mértékű beavatkozást jelentő eszköznek kell lennie (szükségesség), valamint (c) szigorúan arányban kell állnia az elérni kívánt jogi céllal (*stricto sensu* arányosság).”²³

Ebben a konkrét kérdésben az EJEB mérföldkőnek számító esetei két országot érintenek: Oroszországot és Törökországot.²⁴ Ezen esetek mindegyikében az alapvető probléma az internet-hozzáférés blokkolása volt, habár az egyes államok eltérő módszereket alkalmaztak.²⁵ Az esetek változatosak voltak: járulékos blokkolás (a blokkolt IP-címen több oldal osztozott, közöttük a megcélzott oldal is), túlzott blokkolás (egy egész weboldalt blokkoltak egyetlen elfogadhatatlannak tartott lap vagy fájl miatt) vagy teljes körű blokkolás (az internet egészét vagy egy részét blokkolták). A legtöbb esetben az EJEB úgy találta, hogy a megtett intézkedés sértette az EJEE 10. cikkét, mivel azok nem mentek át a fent említett teszt szükségességre, illetve arányosságra vonatkozó részén.

²¹ AccessNow i. m. (14. lj.) 13.

²² Uo.

²³ Jan OSTER: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015, 123–124.

²⁴ *Ahmet Yildirim v. Turkey*, no. 3111/10, 2012. december 18-i ítélet; *Akdeniz v. Turkey*, no. 20877/10, 2014. március 11-i ítélet; *Bulgakov v. Russia*, no. 20159/15, 2020. június 23-i ítélet; *Cengiz* (2. lj.); *Dmitriyeva v. Russia*, no. 60921/17 és 7202/18, 2019. április 30-i ítélet; *Engels v. Russia*, no. 61919/16, 2020. június 23-i ítélet; *Kablis v. Russia*, no. 48310/16 és 59663/17, 1 2019. április 30-i ítélet; *OOO Flavis and Others v. Russia*, no. 12468/15, 23489/15 és 19074/16, 2020. június 23-i ítélet; *Kharitonov v. Russia*, no. 10795/14, 2020. június 23-i ítélet.

²⁵ Megjegyzendő, hogy egy másik szempont, ahonnan a kérdés megvizsgálható, a fogvatartottak internet-hozzáférést érintő korlátozások kérdése (*Kalda v. Estonia*, no. 17429/10, 2016. január 19-i ítélet; *Jankovskis v. Lithuania*, no. 21575/08, 2017. január 17-i ítélet).

3.1. Akdeniz kontra Törökország²⁶

A jelen tanulmányban lentebb tárgyalt esetektől némileg eltér az *Akdeniz kontra Törökország* (2014) ügy, de mivel ez az elfogadhatósággal kapcsolatos, először ezzel foglalkozunk. A török ügyészség médiajogi osztálya a myspace.com és a last.fm weboldalak elérésének teljes korlátozását rendelte el 2009 júniusában azzal az indokkal, hogy e weboldalak zenei művek terjesztésével szerzői jogot sértettek. A kérelmező a weboldalak felhasználójaként nyújtotta be a kérelmét, a fő kérdés pedig a következő volt: ki lehet az internetblokkolás „áldozata”? Az EJEB 2014-ben elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet (összeegyeztethetetlen személyi joghatóság – *ratione personae*), azzal az indokkal, hogy a kérelmezőre a korlátozó intézkedés csak közvetett hatást gyakorolt, így elégtelen bizonyíték állt rendelkezésre annak megállapítására, hogy valóban „áldozatnak” tekinthető-e. Az EJEB megállapította, hogy „az a tény, hogy a kérelmezőt megfosztották az e weboldalakhoz való hozzáféréstől, nem akadályozta meg őt abban, hogy részt vegyen a valamely közérdeklődésre számot tartó kérdésben folyó vitában”,²⁷ ami azt jelenti, hogy ha az érintett személy a szükséges információkat (ez esetben a zenét) más forrásokból is beszerezhetette, ez védhetővé teheti bizonyos jellegű korlátozások állam általi alkalmazását.

3.2. Ahmet Yıldırım kontra Törökország²⁸

A denizli elsőfokú büntetőbíróság a török jogszabályok értelmében minden hozzáférést blokkolt a Google-oldalakhoz, amely ideiglenes intézkedést egyetlen weboldal elleni büntetőeljárás keretében hoztak meg. A probléma az volt, hogy ez a konkrét weboldal az állam álláspontja szerint sértette a modern török államot 1923-ban megalapító Musztafa Kemal Atatürk emlékéért. Egy török diák, Ahmet Yıldırım a tudományos írásait a Google Sites szolgáltatással létrehozott weboldalra töltötte fel,²⁹ így a fent említett – és a tőle teljesen független – blokkolás az ő domainjét is érintette. Az EJEB megállapította, hogy ezzel megsértették az EJEE 10. cikkét, elsősorban azért, mert a Törökország által alkalmazott intézkedés nem a legkisebb mértékű beavatkozást jelentő eszköz volt, valamint az állam nem kísérelt meg jobb módot találni a céljai megvalósítására (pl. nem az összes Google-oldal, hanem csak az adott oldal elérhetőségének korlátozása). Az EJEB megállapította azt is, hogy a török nemzeti jogban nem létezett a tiltás hatókörét és a bírósági felülvizsgálat garanciáját szabályozó szigorú jogi keretrendszer. „A Bíróság álláspontja szerint figyelembe kellett volna venniük – egyéb elemek mellett – azt a tényt, hogy egy ilyen, nagy mennyiségű információ hozzáférhetetlenné válásával járó intézkedés lényegesen korlátozta az internetfelhasználók jogait, és jelentős járulékos hatással bírt.”³⁰

²⁶ *Akdeniz* (24. lj.).

²⁷ Uo.

²⁸ *Yıldırım* (24. lj.).

²⁹ <http://sites.google.com/a/ahmetyildirim.com.tr/academic> – ma már nem elérhető a weboldal.

³⁰ Uo., 66.

3.3. Cengiz és mások kontra Törökország³¹

Egy másik esetben az ankarai büntetőbíróság döntött úgy, hogy egy, a YouTube-on közzétett poszt sértette az ország büntetőjogi törvényeit, amelyek tiltották Atatürk emlékének megsértését. A bíróság elrendelte a YouTube teljes körű blokkolását, amivel szemben Serkan Cengiz jogászprofesszor, valamint különböző török jogi egyetemek más tanárai is felszólaltak. Az EJEB-hez benyújtott keresetükben arra hivatkoztak, hogy hosszabb időn keresztül nem tudták használni a YouTube-ot, ami sértette az emberi jogukat. Ebben az esetben az EJEB ugyanúgy azt állapította meg, hogy a Törökország által hozott intézkedések sértették az EJEE 10. cikkét. Ezzel együtt az EJEB azt is kimondta, hogy a YouTube az információk és ötletek interneten keresztül történő fogadására és átadására való jog gyakorlásának fontos eszközét jelentette a kérelmezők számára, és a jogsértés annak ellenére kimondható, hogy mind a kérelmezőket ért kár, mind annak hatása csupán járulékos jellegű volt.³² A Bíróság ezen felül kimondta a korlátozás aránytalanságát, és a fentiekhez hasonlóan megkérdőjelezte a tiltás hatókörét szabályozó jogi keretrendszerrel a török nemzeti jogban. Emellett – a korábbiakhoz képest új figyelembe veendő tényezőként – a Bíróság fontos körülménynek találta azt is, hogy a korlátozást hosszabb időn keresztül fenntartották.

3.4. Kablisz kontra Oroszország, Dmitrijeva kontra Oroszország³³

Az egyik ügyben Grigorij Kablisz, egy orosz aktivista, tájékoztatta a komi főváros, Sziktivkar önkormányzatát arról a szándékáról, hogy tiltakozást kíván szervezni. Kérését elutasították, és miután Kablisz a közösségi médiában (Vkontakte) vezetett blogján kritizálta a döntést, a fiókját letiltották. Az orosz hatóság döntése ugyanígy elutasító volt Elvira Dmitrijeva orosz állampolgár esetében is, aki szintén tüntetést jelentett be Oroszországban. Az orosz hatóságok egyik esetben sem bocsátottak ki egyetlen bírósági végzést sem, így az orosz ügyészség intézkedései ideiglenes intézkedésnek minősültek. A *Dmitrijeva*-ügyben ráadásul az EJEE 10. és a 11. cikket is vizsgálták. Az EJEB mindkét esetben megállapította, hogy az orosz állam megsértette az EJEE 10. cikkét: a Bíróság kimondta, hogy az orosz „információs jogi törvényből hiányoznak a Bíróság esetjoga által előírt, a visszaélések elleni garanciát biztosító szabályok”.³⁴ Eszerint minden állam esetében olyan jogi keretrendszerre van szükség, amely biztosítja mind a tiltások hatályának szigorú ellenőrzését, mind pedig a hatékony bírósági felülvizsgálatot a hatalommal való visszaélés megakadályozása érdekében.³⁵

³¹ *Cengiz* (2. lj.).

³² Uo., 64.

³³ *Dmitrijeva* (24. lj.); *Kablisz* (24. lj.).

³⁴ *Kablisz* (24. lj.) 97.

³⁵ *Yıldırım* (24. lj.) 64. Az EJEB a kérdéssel az alábbi ügyekben is foglalkozott: *Association Ekin v. France*, no. 39288/98, 2001. június 17-i ítélet, 58; *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine*, no. 33014/05, 2011. május 5-i ítélet, 55.

3.5. Wikimedia Foundation Inc. és mások kontra Törökország³⁶

A harmadik eset, ahol Törökország kívánt blokkolást alkalmazni, kimenetelében eltér a fentebb tárgyalt *Abmet Yildirim kontra Törökország* (2012) és *Cengiz és mások kontra Törökország* (2015) esetek által szolgáltatott példától. Ebben az ügyben az EJEB nem találta úgy, hogy Törökország megsértette volna az EJEE 10. cikkét. Az ügy háttere a következő: 2017-ben a török információs és távközlési technológiáért felelős hatóság a Wikipedia – törökön kívüli – minden nyelvű változatát letiltotta azzal az indoklással, hogy az megtagadta a kérésüket, hogy távolítsa el a Törökországot az ISIS és más terrorszervezetek támogatójaként megjelölő tartalmakat. Ezen a ponton fel kell hívni a figyelmet arra, hogy Törökországban 2019-re „több mint 15 intézmény és szervezet kapott felhatalmazást arra, hogy különböző szabályozások alapján hozzáférés-korlátozó végzéseket bocsásson ki vagy kérjen, és e hatáskörök többségét bírósági jóváhagyáshoz nem kötött közigazgatási blokkolási végzések benyújtásán keresztül gyakorolták”.³⁷ A fenti tartalmak kapcsán Törökország azt állította, hogy a Wikipedia az ország ellen szervezett „bemocskoló kampányban” vesz részt,³⁸ ezért a blokkolást fenntartották. Mivel egyeztetési kísérleteik zátonyra futottak, a Wikipedia 2019-ben kérelmet nyújtott be az EJEB-hez. Bár nem bizonyítható, hogy ennek hatására, de nem sokkal ezt követően a török alkotmánybíróság kimondta, hogy a teljes körű korlátozás sértette a török alkotmány 26. cikke által garantált véleménynyilvánítási szabadság jogát. Kimondta továbbá azt is, hogy a beavatkozás indokainak értelmezése túlzottan tág, ami előreláthatatlanná teszi a potenciális jogalapokat, és lényeges visszatartó erővel bír, azaz öncenzúrára sarkallhat.⁵ Mivel a kérdés Törökországon belül rendeződött, az EJEB a kérelmet nem bírálta el.

3.6. Vlagyimir Kharitonov kontra Oroszország, OOO Flavus és mások kontra Oroszország, Bulgakov kontra Oroszország, Engels kontra Oroszország³⁹

Az ebben az alfejezetben tárgyalt ügyek kapcsán a weboldalak blokkolásával kapcsolatos legutóbbi esetekben Oroszország szerepelt alperesként.⁴⁰ Ezen ügyek mindegyikében fellelhetünk hasonlóságokat, és az EJEB összevont döntésként egyazon napon (2020. június 23-án) hozott ítéletet mindegyikben, habár a kérelmeket 2013 és 2015 között nyújtották be. Vlagyimir Kharitonov azt vette észre, hogy weboldalának IP-címét blokkolták, mert az orosz szövetségi

³⁶ *Wikimedia Foundation Inc. ve Diğerleri Başvurusu* (Başvuru Numarasi: 2017/22355, Karar Tarihi: 26/12/2019).

³⁷ Yaman AKDENİZ – Ozan GÜVEN: *Web 2019: An Iceberg of Unseen Internet Censorship in Turkey*. Isztambul, İfade Özgürlüğü Derneği – Freedom of Expression Association, 2020. 4–8.

³⁸ Hande ATAY ALAM – Merieme ARIF – Joe STERLING: *Turkey Blocks Wikipedia over What it Calls Terror „Smear Campaign”*. CNN, 2017. április 29., <https://edition.cnn.com/2017/04/29/europe/turkey-wikipedia/index.html>.

³⁹ *Bulgakov* (24. lj.); *Engels* (24. lj.); *OOO Flavus* (24. lj.); *Kharitonov* (24. lj.).

⁴⁰ A visszatartó hatással kapcsolatosan l. még *Fatullayev v. Azerbaijan*, no. 40984/07, 2010. április 22-i ítélet, 102; *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v Hungary*, app no. 22947/13, 2016. február 2-i ítélet, 86; UNHRC i. m. (12. lj.), 28.

gyógyszer-ellenőrzési szolgálat le akarta tiltani a hozzáférést egy másik, ugyanannál a tárhelyszolgáltatónál és ugyanazon az IP-címen működő weboldalhoz. Az *OOO Flavus*-ügyben a weboldal elérését az orosz főügyész kérésére korlátozták anélkül, hogy ehhez először bírósági végzést szereztek volna. Oroszország elmulasztotta a felpereseket tájékoztatni arról, hogy valójában melyik feltöltött anyagot tartja jogsértő tartalomnak, így a felperes még el sem tudta távolítani azokat, hogy a hozzáférést visszakaphassa. Jevgenyij Bulgakov hozzáférést bírósági végzés alapján tagadták meg egy, a weboldalának szélsőséges kiadványokat tartalmazó részén tárolt elektronikus könyv miatt. Az orosz bíróság azt követően is fenntartotta a határozatot, hogy Bulgakov törölte az érintett könyvet, arra hivatkozva, hogy a korlátozás teljes körű volt, és nemcsak magára az adott anyagra vonatkozott. Grégory Engels nagyon hasonló helyzetben találta magát amiatt, hogy a weboldala a tartalomszűrők megkerülésének módjait taglaló információkat tartalmazott. A blokkolást annak ellenére elrendelték, hogy az információk nem sértették a nemzeti jogot. Az EJEB mindegyik bírósági ügyben egyhangúlag megállapította az EJEE 10. cikkének megsértését, és világosan kimondta, hogy a nemzeti eljárásokból hiányzott a szükséges legitimitás, mivel Oroszország információs jogi törvényének a weboldalak blokkolásához alkalmazott rendelkezései nem biztosítottak megfelelő garanciákat a visszaélésekkel szemben. A Bíróság azt is kimondta, hogy „valamely weboldal elérésének teljes körű blokkolása olyan extrém intézkedés, amely az újság- vagy televíziócsatorna-betiltáshoz hasonlítható”.⁴¹

4. Konklúzió

Az elmúlt évtizedben szinte minden jelentősebb médiaorgánium kifejezetten feltüntette a híroldalain, hogy „az ENSZ az internethez való hozzáférést emberi jogként ismeri el”.⁴² Ez pusztán újságírói fogásnak értelmezhető, hiszen az ENSZ EJT dokumentumainak konkrét szövege ilyen nem állít. Bár kimondta, hogy „ahhoz, hogy az internet globális, nyitott és átjárható maradjon, elengedhetetlen, hogy az államok a saját nemzetközi emberi jogi kötelezettségeiknek – különös tekintettel a véleménynyilvánítás szabadságára, az egyesülés szabadságára és az adatvédelemre – megfelelően kezeljék a biztonsági aggályokat”,⁴³ ez nem ugyanaz, mintha az internethez való szabad hozzáférést emberi jogként ismerték volna el.⁴⁴

⁴¹ *Kharitonov* (24. lj.) 38.

⁴² David KRAVETS: UN Report Declares Internet Access a Human Right. *Wired*, 2017. június 3., <https://www.wired.com/2011/06/internet-a-human-right>; Carli VELOCCI: Internet Access Is Now a Basic Human Right. *Gizmodo*, 2016. július 4., <https://gizmodo.com/internet-access-is-now-a-basic-human-right-1783081865>; Nicholas JACKSON: United Nations Declares Internet Access a Basic Human Right. *The Atlantic*, 2011. augusztus 8., <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/06/united-nations-declares-internet-access-a-basic-human-right/239911>.

⁴³ UNHRC: The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet. UN Doc A/HRC/32/L.20 (2016).

⁴⁴ Ezzel kapcsolatban l. még: Łukasz SZOSZKIEWICZ: Internet Access as a New Human Right? State of the Art on the Threshold of 2020. *Przełęcz Prawniczy Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza*, 8 (2020), 49–62.

Az internetelés megakadályozását célzó állami beavatkozás fenyegetése továbbra is fennáll. Az ENSZ-nek a véleménynyilvánítás szabadságáért felelős külömgbizottja aggályát fejezte ki 2020-ban amiatt, hogy „a kormányzatok egyre gyakrabban folyamodnak az internet lekapsolásához, gyakran jogtalan célokból, és a lakosságra nézve minden esetben aránytalan hatásokat okozva.”⁴⁵ Az Európai Újságíró Szövetség és a Nemzetközi Sajtóintézet 2020. júliusi jelentésében⁴⁶ rámutatott, hogy 2020 márciusától júniusáig a médiaszabadság elleni fenyegetések széles köre állt fenn, pl. „ez idő alatt a török hatóságok továbbra is médiaszabályozó hatóságok felhasználásával állítottak le kritikus vagy érzékeny témákról tudósító orgánumokat.”⁴⁷

Az EJEB ítéleteiből kitűnik, hogy az internet korlátozása bizonyos esetekben akár elfogadható is lehet, de csak akkor lehet kompatibilis az emberi jogokkal, ha megfelel bizonyos követelményeknek. Gondosan ügyelni kell az EJEB háromelemű tesztjének mindhárom részére (jogszerűség, szükségesség és arányosság): a jelen cikkben vizsgált államok azonban rendszeresen nem felelnek meg e teszt szükségességre vonatkozó követelményének (pl. lennének kisebb beavatkozással járó módszerek is), illetve az arányosság követelményének (pl. járulékos károk keletkeznek, mint amikor a célzott anyagokkal semmilyen összefüggésben nem álló weboldalakat vetetnek le vagy korlátoznak).

Mi lehet a jövőbeli irány? Az Article 19 nemzetközi emberi jogokkal foglalkozó szervezet részletezi azokat a követelményeket, amelyek megvalósulásával a helyzet jogilag megnyugtató módon rendezhető a jelenlegi jogszabályi környezet mellett is:

„Először is, a jogszabályoknak rendelkezniük kell a korlátozásra alkalmazható intézkedésekről, emellett jogszabályi rendelkezésnek kell világos és kiszámítható szabályok formájában meghatározni, hogy milyen tartalmak és milyen mértékben blokkolhatók. Annak megítélése során, hogy milyen tartalmak blokkolhatók, a nemzeti jogalkotásnak a nemzetközi emberi jogi normák által felállított standardokat kell követnie. Másodsor, a blokkolási intézkedéseket bíróságnak vagy független bírói szervnek kell elrendelnie. A nem független kormányzati szervek jó eséllyel túlzottan szigorú korlátozó intézkedéseket alkalmaznak, mivel elsődleges céljuk a véleménynyilvánítás szabadságával ellentétes érdekek védelme. Harmadrészt, az internetfelhasználók és az internetszolgáltatók számára lehetővé kell tenni a korlátozó intézkedések megtámadását. Ennek érdekében, amikor megpróbálnak hozzáférni egy blokkolt oldalhoz, elegendő információt kell a rendelkezésükre bocsátani arra vonatkozóan, hogyan támadhatják meg az intézkedést. Végezetül, a jogszerű tartalmak blokkolásának elkerülése érdekében a blokkoló intézkedéseket szigorúan célzottan kell alkalmazni. Az IP-cím-technológiákat csak nem megosztott IP-kiszolgálók megcélzására szabad felhasználni.”⁴⁸

⁴⁵ UNHRC: Disease Pandemics and the Freedom of Opinion and Expression. UN Doc A/HRC/44/49 (2020), 25.

⁴⁶ EFJ–IPI–ECPMF: Mapping Media Freedom: a Four-Month Snapshot (2011), <https://www.mfrr.eu/wp-content/uploads/2020/07/MFRR-Monitoring-Report-FINAL.pdf>

⁴⁷ Uo., 19.

⁴⁸ Article 19: *Russia: European Court Judgment is Victory for Freedom of Expression* (2020), <https://www.article19.org/resources/russia-european-court-judgment-is-victory-for-freedom-of-expression>.

Tekintettel arra, hogy az internet olyan sok ember számára vált az emberi jogok gyakorlásának és kifejezésének, az információk és az ötletek fogadásának és átadásának, valamint az államok és a csoportok marginalizációja elleni küzdelemnek az eszközévé a különböző társadalmakban, az ilyen esetek növekvő száma világos figyelmeztetés. Az EJEK által elbírált, mérföldkőnek számító esetekben különféle megközelítéseket láthatunk arra, ahogyan az államok korlátozni próbálják az internetet, valamint megkísérelnek elérhetetlenné tenni bizonyos tartalmakat a végfelhasználók számára. A nemzetközi joggyakorlat – mostanáig – megakadályozta őket ebben, és a jelen tanulmányban bemutatott esetjog alátámasztja: jogszerű tartalmak esetén az internetelés bármiféle korlátozása drasztikus beavatkozás, amelyet a világ államai csak utolsó, rendkívül indokolt intézkedésként alkalmazhatnak.
